

הולדתה של תנועת חזבאללה

תא"ל (מיל.) ד"ר שמעון שפירא

19 בינואר 2023

כללי¹

עלי אכבר מחתשמי, מייסד חזבאללה (ויקיפדיה)

◀ חלק ניכר מהמחקרים שעסקו בארבעת העשורים האחרונים בהיסטוריה של תנועת חזבאללה ובעיקר בגורמים שהביאו להולדתה של התנועה השיעית הרדיקלית בלבנון, גרס כי התנועה הוקמה בגלל הפלישה הישראלית ללבנון בקיץ 1982.

◀ נראטיב זה שקיבל משנה תוקף מתבסס במידה רבה על קביעתו של **אהוד ברק**, ראש הממשלה לשעבר, שציין כי "כשנכנסנו ללבנון לא הייתה חזבאללה והתקבלנו באורז ובפרחים והנוכחות שלנו היא שיצרה את חזבאללה." ◀ קביעה זאת הייתה מקור עיקרי בחקר תולדותיה של חזבאללה, שאחד ממוביליה, שהתבסס על דברי ברק, היה **אוגוסטוס ריצ'רד נורטון**, פרופסור ליחסים בינלאומיים ואנתרופולוגיה באוניברסיטת בוסטון, ששרת כמשקיף צבאי אמריקאי בדרגת סא"ל בכוח האו"ם בדרום לבנון בראשית שנות ה-80 ועשה קריירה אקדמית בחקר השיעה בלבנון.

העובדות מציירות מציאות שונה

◀ האמת ההיסטורית היא אחרת. ההחלטה על הקמת חזבאללה התקבלה בטהראן שלוש שנים לפני הפלישה הישראלית ללבנון. מועצת הנהגת המהפכה שבראשה עמד האימאם **ח'ומיני** קיבלה בחודשים הראשונים

¹ המאמר פורסם לראשונה במבט מל"מ מספר 92, ספטמבר 2022, עמוד 15.

להקמת הרפובליקה האסלאמית החלטה לייצא את המהפכה האסלאמית למרחב הערבי ולהקים בו תנועות אסלאמיות בדמותה של איראן. לצורך זה מינה ח'ומיני את **איתאללה עלי אכבר מנתט'רי**, אותו ראה בראשית הדרך כיורשו, להוציא לפועל החלטה זאת. מנתט'רי יצר מערכת ארגונית מסועפת שתפקידה היה להקים "תנועות שחרור אסלאמיות" מחוץ לאיראן ולתמוך בהן. בסעודיה חזבאללה חיג'אז, חזבאללה בחריין, חזבאללה כוויית וחזבאללה לבנון.

◀ באוגוסט 1981 נשלח **עלי אכבר מוחתשמי**, שהיה מקורב לח'ומיני, לכהן כשגריר בדמשק. אחת ממשימותיו העיקריות הייתה להקים בלבנון תנועה שיעית חדשה, שתהווה אלטרנטיבה לתנועת אמל השיעית, שהוקמה בשנת 1974 על ידי שני איראנים, **מוסא צדר** וד"ר **מצטפא צ'מראן**, שלימים מונה לשר ההגנה הראשון של הרפובליקה האסלאמית. המשימה להקים תנועה חדשה נבעה מכך ש-אמל נקלעה שלא ברצונה למאבק הכוחות הפנימי באיראן, שבו איבדו תומכיה את השלטון בטהראן לטובת אנשי הדת הרדיקאליים. אלו ראו ב-אמל תנועה חילונית המסרבת להכיר בעיקרון הואלי פקיה, שנאמנתה נתונה למדינה הלבנונית, בה ראו את מולדתם הבלעדית.

◀ השגריר האיראני בסוריה, שהגיע כאמור בקיץ 1981 לדמשק עסק בהקמת התנועה השיעית החדשה שלימים נודעה כחזבאללה, כשנה לפני שישראל פלשה ללבנון. מהשגרירות האיראנית בדמשק ריכז מוחתשמי את כל הפעילות האיראנית שעסקה בהקמה ובהפעלה של חזבאללה. השגריר האיראני הקים את מועצת השורא של חזבאללה שנקראה מועצת לבנון, הייתה למעשה הנהגת התנועה, וישב בראשה עד לסיום כהונתו ב-1986.

סמל חזבאללה

◀ מחליפו כשגריר בדמשק, **מחמד חסן אח'תארי**, החליפו גם בראשות מועצת לבנון של חזבאללה. לאחר מותו של ח'ומיני בקיץ 1989, **נבחר צובחי טופיילי** למזכיר הכללי הראשון של חזבאללה, ושני השגרירים האיראניים בדמשק ובביירות כיהנו כחברים במועצת ההנהגה של חזבאללה.

◀ מחתשמי היה למעשה אדריכלה של חזבאללה. בתקופת כהונתו שהייתה התקופה הפורמטיבית של חזבאללה נקבעו והוסדרו אפיקי הסיוע האיראני לתנועה, ובניית כוחה הצבאי על ידי משמרות המהפכה, שהקימו את מפקדתם במחנה שיח' עבדאללה, ממנו גרשו את צבא לבנון, ושינו את שמו למחנה האימאם עלי. משמרות המהפכה עסקו גם בבניית ההדרכה הצבאית במחנות האימונים במרחבי בעלבכ, שיגור לוחמים לאימונים באיראן והעברת אמל"ח, עד לבניית מוסדות אזוריים שתפקידם לתמוך במיליציה הצבאית: גני ילדים, בתי-

ספר יסודיים ותיכונים, סמינרים דתיים, תנועות נוער (צופים), מרפאות ובתי-חולים, סופרמרקטים ומוסדות כלכליים. כל אלה נשענו על תקציב שמימנה איראן.

ישראל כקטליזטור להתעצמות

◀ אין ספק שהנוכחות הצבאית של ישראל בלבנון במשך 18 שנה יצקה שמן על גלגלי המהפכה שחוללה איראן בלבנון, שמתוכה הלכה חזבאללה והתעצמה. ישראל הייתה הקטליזטור לצמיחת החזבאללה, היא סיפקה לחזבאללה את הרצון וההצדקה לקיומה וליכולת שלה לגייס את העדה השיעית לג'האד נגד ישראל. **נעים קאסם**, סגנו של **חסן נצראללה**, היטיב לתאר את התמונה כאשר אמר כי "הקמת חזבאללה הייתה קשורה לפלישה הישראלית ללבנון, אולם הפלישה הישראלית לא הייתה הסיבה שבגללה חזבאללה קמה."

◀ הנאמנות של הנהגת חזבאללה לאיראן הייתה והינה מוחלטת. התנאי הבסיסי להצטרפות לחזבאללה מחייב הכרה במנהיג איראן כואלי פקיה וכך גם כמרג'ע תקליד (מקור הסמכות). תקציב חזבאללה ממשיך להיקבע באיראן, שמקיימת הלכה למעשה את התנועה השיעית בלבנון. בכל ארבעת העשורים לקיומה של חזבאללה, ובעיקר ברגעי משבר כלכלי באיראן ובלבנון המשיכה הרפובליקה האסלאמית לתמוך ולממן את התנועה הלבנונית, גם בשיא של הסנקציות שארה"ב והמערב הטילו על איראן. כשהכלכלה הלבנונית קרסה, הסביר חסן נצראללה, כי כל עוד יש כסף באיראן יהיה כסף לחזבאללה. בראיית טהראן, חזבאללה היא אורגן בלתי נפרד של המדינה האיראנית וכוחה הצבאי של חזבאללה עומד לרשותה של איראן באמצעות כוח קודס של משמרות המהפכה. כך היו פני הדברים כשחזבאללה נתבקשה לשלוח כוחות לעיראק, לסוריה ומדריכים לתימן. בהחלט לא סימן מובהק של "תנועה לאומית" המתיימרת להיות "מגן" ללבנון.

◀ אלה הם פני הדברים בבניית זרוע הטיילים הארוכה והופכת יותר ויותר למדויקת שבנתה איראן בלבנון. זאת נועדה בראש וראשונה כדי להרתיע את ישראל מלתקוף את מתקני הגרעין באיראן. ההנחיה האיראנית לנצראללה היא להפעיל מיידית את הזרוע האסטרטגית הזאת ברגע שישראל תתקוף את מתקני הגרעין באיראן. לנצראללה אין שיקול דעת בסוגיה כפי שהוא ניסה לרמוז כאשר אומר שאם ישראל תתקוף, חזבאללה תתכנס לדון בתגובה. אלה הם דברי סרק. נצראללה יודע היטב שהמונח "מגן לבנון" שמייחסים לו, איננו כולל את ההגנה על האינטרסים האסטרטגיים של איראן. כאן שיקול הדעת שלו מוגבל ביותר. האינטרסים האסטרטגיים של איראן עומדים מעל לכל שיקול לבנוני.

◀ נצראללה אמנם פיתח קשרים אישיים הדוקים עם מנהיג איראן, **עלי ח'מנאי** המפגין כלפיו הבנה, ידידות וקירבה. קשרים אלה הולכים אחורה לתקופה שח'ומיני מינה את חמנאי בהיותו נשיא איראן, לאחראי על חזבאללה ולבנון, כשנצראללה היה בראשית דרכו להנהגת חזבאללה.

◀ אך אין לטעות – החיבה של חמנאי לנצראללה כמוה גם ההבנה לצרכיו המיוחדים בלבנון ייעלמו ברגע שנצראללה יפסיק לשרת את האינטרסים האסטרטגיים של איראן. נצראללה עצמו יודע זאת היטב, הוא היה שותף להחלטה של מפקד כוח קודס, **קאסם סולימאני** לחסל את מפקד כוחות חזבאללה בסוריה, **מצטפא בדר א-דין** כשלא קיים את הוראותיה של איראן.